

Přeměny současné tělesné kultury a její stále rostoucí společenský význam byly vyvolány řadou faktorů ekonomické, civilizačně technické, sociální i kulturní povahy. I když toto tvrzení již patří k elementárním pravdám, neuvědomujeme si – jak se zdá – plně jeho teoretické a praktické důsledky. V oblasti poznávací činnosti totiž implikuje nutnost hledat bezprostřední i zprostředkované vazby mezi současným modelem tělesné výchovy, sportu, rekreace a turistiky a mezi ostatními oblastmi lidské činnosti. Je totiž třeba vzít v úvahu skutečnost, že různorodé potřeby pohybové aktivity narůstají živelně, spontánně jako výraz změněné životní situace současného člověka, přičemž jejich realizace na druhé straně není možná (nebo je velmi obtížná) bez formulace cílů, možností a směrů práce v této oblasti, na níž se významně podílejí i společenské vědy.

Neklademe si zde úkol podrobně popsat komplikované procesy charakterizující soudobé společnosti, jež vedou k rozvoji různých forem péče o lidské tělo, zaměřených na stimulaci jeho růstu, odolnosti, zdraví a krásy.

Tradiční způsob existence člověka, ovlivněný do značné míry rytmem fungování přírody (jak jsme to mohli ještě donedávna pozorovat ve vesnickém prostředí [Dobrovolski 1966]), byl nahrazen modelem života, který byl „uměle“ vytvořen rytmem stroje a strojní práce a také racionalizací organizace společenských vztahů v průmyslovém podniku, vytvářející novou situaci pracovníků v průmyslu v souvislosti 1) se specializací a dělbou práce, 2) s její intenzifikací a intelektualizací. Kromě toho se vedle času jednoznačně vázaného prací objevil tzv. volný čas, který je k dispozici jedinci a který výraz-

ně ovlivňuje oblast jeho poměrně svobodné, neutilitární aktivity.

Prohloubila se diferenciaci v sociální strukturu, především ve strukturu třídní a sociálně profesní, a došlo také k vytváření velkých městských aglomerací s jejich jak společensky žádoucími, tak negativními důsledky. Negativní důsledky první fáze kapitalistické urbanizace se projeví především v nehygienických, zdravotně škodlivých podmínkách práce a bydlení a v izolaci člověka od příznivého vlivu přírodních podmínek. Kořistnické hospodářství první fáze industrializace se dotklo jak přírodních zdrojů, tak člověka samého, takže kapitalistické společnosti vstoupily do fáze, kdy mají nejen potíže s přírodou, ale i se svými vlastními tvory.

Tyto procesy probíhaly zcela odlišně v socialistických společnostech, kde společenská forma vlastnictví, plánování společenského života a vyšší dosažený stupeň sociální homogenizace dovolily vyhnout se řadě negativních důsledků kapitalistické industrializace. Avšak i tyto země byly poznamenány trendem technizace života, který zde vytvořil nové potřeby a podmínky, napomáhající prolínání různých životních stylů a hodnotových systémů. Tento proces byl značně urychlen díky rozšíření vzdělání a kultury.

Tělesná kultura jako výraz objektivních potřeb

Naznačené přeměny soudobých společností vytvářejí nové individuální i společenské potřeby; mimo jiné tu jde i o *zaručení podmínek pro adaptaci člověka měnícím se okolnostem života.*

Jedním z významných faktorů uspokojujících tyto potřeby je a stále více bude

široce definovaná tělesná kultura.¹ Chápeme ji jako *poměrně integrovaný a ustálený systém chování v oblasti péče o tělesný růst, pohybovou obratnost a zdraví člověka, jež probíhá podle vzorů přijatých v daném seskupení, a výsledky tohoto chování*. Tento faktor je úzce propojen s výchovou, osobní a společenskou hygienou, prací a odpočinkem a se snahami o zlepšení materiálních a psychologických podmínek lidské existence.

Z různých potřeb, jež mohou být uspokojeny rozvojem tělesné kultury, tj. především tělesnou výchovou, sportem, pohybovou rekreací a turistikou, zasluhují podle našeho názoru zvláštní pozornost tyto dva okruhy:

1. Biologické potřeby.

Různorodé formy tělesné kultury napomáhají uchovávat a posilovat vazeb člověka s přírodním prostředím. Protože se prostředí mění značně rychleji, než probíhá biologická evoluce organismů, může právě tělesná kultura přispět k adaptaci lidského organismu k novým situacím, s nimiž se setká v blízké budoucnosti. Možnost uspokojení přirozené potřeby pohybu musí být respektována při péči o správný tělesný vývoj dětí a mládeže i o správný fyzický stav dospělých lidí. Tempo vytváření podmínek pro zvýšenou pohybovou aktivitu musí být proto přímo úměrné tempu rozvoje techniky, která „uvolňuje“ člověka od nadměrné tělesné námahy. Únava z rychlého a jednotvárného pracovního tempa vyžaduje aktivní odpočinek a plnou obnovu fyzických sil organismu, což je možné zabezpečit „uměle“ se rozvíjející pohybovou aktivitou. Potřeba tělesné rekreace by proto měla být rozvíjena již při tělesné výchově školní mládeže.

2. Sociálně psychologické potřeby.

Soudobá tělesná kultura a zejména sport ve všech svých formách (školní, rekreační i závodní) obohacuje oblast vnitřních prožitků člověka. Kromě toho sport uspokojuje potřebu uplatnění jedince ve skupině,

potřebu boje a soutěžení, srovnávání a měřitelnosti výsledků činnosti. Konečně napomáhá vybití psychologických napětí, tolik charakteristických pro současnost, a vytváří podmínky pro psychologickou relaxaci.

Zprostředkovaná i bezprostřední příprava člověka pro práci a obranu vyžaduje — jak známo — vytvoření fyzické zdatnosti, síly, rychlosti jednání, vytrvalosti a dalších podobných vlastností, které jsou dnes utvářeny především tělesnou výchovou a sportem. Tělesná kultura plní současně i integrativní funkci, a to v různých rovinách; například na úrovni malých přátelských kolektivů, místních společenství nebo závodů či na úrovni celých národů, států nebo společenství zemí. Špičkový sport současně hraje velkou roli při tvorbě a utvrzování národního prestiže. Současně však rozvoj turistiky i mezinárodních sportovních utkání rozšiřuje spektrum kontaktů mezi národy a vytváří tak příznivé podmínky pro šíření takových hodnot a norem, jakými jsou například mír a mezinárodní spolupráce.

Koncepce člověka a postoj vůči tělesné kultuře

Dialektickomaterialistická koncepce člověka je dominující, teoreticky nejvyzrálejší, nikoli však jedinou soudobou koncepcí člověka a tělesné kultury. Vznikla a rozvinula se v konfrontaci s idealistickými a naivně materialistickými proudy, vymezujícími odlišně člověka a jeho podstatu. Tyto nemarxistické přístupy dosud nejsou překonané a působí, i když v různé míře, na novodobou teorii tělesné kultury, formující se od konce osmnáctého století. Zjednodušíme-li problém, můžeme přístupy k filozoficky a sociologicky orientované teorii tělesné kultury rozdělit na tři základní skupiny:

1. Naturalistická orientace.

Její přívrženci považují stav existence primitivního člověka za dokonalou formu existence a odklon od ní pro ně představuje odchod od ideálu a počátek procesu prohlubování disproporce mezi intelek-

¹ V proponované definici tělesné kultury vědomě navazujeme na globální vymezení kultury [Kłoskowska 1967, s. 21–42]. Domníváme se totiž, že představuje nutnou rovinu východního určení celého

okruhu jevů pohybové aktivity, které mohou být předmětem verbalizace z hlediska společenských věd. Teprve v dalších etapách analýzy zkoumaného předmětu bude možné obsah tohoto pojmu užít.

tuálním a fyzickým rozvojem člověka. Harmonický rozvoj člověka podle této orientace závisí na míře podřízení se člověka přírodním zákonům.

Tento postoj, který se v čisté podobě zrodil v osmnáctém století a nejdůkladněji byl rozpracován v doktríně J. J. Rousseaua,² byl později přijat ve značně zmírněné verzi. Romantická i modernistická filozofie obsahovala direktivu přiblížení člověka přírodě — jako faktoru stavícímu se proti negativním účinkům kapitalistické industrializace a urbanizace a zároveň vytvářejícímu šance pro obrození a rozvoj národní kultury na základě přijetí a přetvoření výsledků lidové tvořivosti.³

Lze předpokládat, že koncepce návratu člověka k přírodě se stala inspiračním zájemem novodobé tělesné výchovy, rozvíjející se v devatenáctém a dvacátém století, například alpinismu, cvičení na hřištích, turistiky a tábornictví.

Tělesná kultura ve své novodobé koncepci plní vůči člověku instrumentální funkce, umožňuje mu aktivní soužití s přírodou jako zdrojem široce chápáného tělesného, psychologického i sociálního zdraví. Nejde zde již vůbec o postulát úniku ze světa průmyslové civilizace, nýbrž o jeho částečnou izolaci — s rekreačními, léčebnými a profylaktickými cíli.

2. Humanistická orientace.

Tento přístup, čerpající své zdůvodnění z filozofické kultury devatenáctého a dvacátého století⁴ a z humanistické sociologie Znanieckého [1918], připisoval tělesné kultuře nejen instrumentální, ale i svébytnou hodnotu. Podle Znanieckého, který je autorem humanistické teorie tělesné kultury [Krawczyk 1967], nemůžeme tělesnou výchovu, sport a rekreaci interpretovat jen jako můstek spojující člověka s přírodou. Tyto oblasti činnosti jsou výsledkem kulturního vývoje a představují neodlučitelnou část soudobé kultury — jako takové pak zasluhují, aby byly přijaty a šířeny jako hodnoty o sobě.

Tato tendence nalezla svůj specifický výraz v současné kulturní a sociální antropologii a také mezi teoretiky i činiteli tělesné kultury, především olympijského hnutí [Coubertin 1919], kteří vidí novodobý sport v úzkém sepětí s jinými druhy kultury — divadlem, rituálem, hudbou, sochařstvím i literaturou. Proto také právě oni chápou sport jako jev charakteristický pro dvacáté století, či naopak, považují dvacáté století za „století sportu“.

3. Historicko-společenská orientace.

Její představitelé ve shodě s marxistickou tradicí chápou situaci člověka v kapitalistické společnosti jako důsledek třídní nerovnosti, přílišné specializace práce a celkové krize buržoazní civilizace. Proto osvobození člověka jako všestranně rozvinuté osobnosti je možné uskutečnit pouze revoluční změnou společenského systému, který reprodukuje fyzickou i duchovní degradaci člověka. „Odpřírodnění“ člověka tkví — v souladu s marxistickou teorií — ve skutečnosti cizení se člověka v produktech vlastní činnosti. Naznačené problémy a jejich pochopení představovaly teoretický základ pro činnost komunistického a do určité míry i sociálně demokratického proudu ve sportovním hnutí. Přívržence těchto hnutí zajímal především stav fyzické a duchovní degradace proletariátu v podmínkách kapitalistické výroby a možnosti jejího zmírnění, v další perspektivě pak vytvoření podmínek pro plný, všestranný duchovní i fyzický rozvoj člověka. Proto také hlavní cíle tělesné kultury byly odvozovány z obecných socialistických ideálů. V obtížném období počátků výstavby socialistické společnosti byly vyjádřeny v hesle „buď zdatný pro práci i obranu“ a zároveň rozšířeny o cíle spojené s aktivním odpočinkem, zábavou i jinými činnostmi, jež nejsou bezprostředně užitelné.

Naznačené přístupy k tělesné kultuře, jimž odpovídají specifické koncepce člověka, vznikly v různých historických ob-

² Teoreticky a ideově zásadní stanoviska z oblasti současné filozofické antropologie, zároveň s rozsáhlou bibliografií předmětu, najde čtenář v knize T. M. Jaroszewského [1975].

³ Jak známo, tvůrci romantismu a novoromantismu hledali inspiraci pro národní kulturu v lidové

tradici právě se zřetelem na její úzkou vazbu s přírodou.

⁴ Tato problematika byla rozpracována zejména v německé literatuře počátku dvacátého století, především v teoriích Diltheye, Rickerta a A. Webera.

dobích a vyjadřovaly různá třídní hlediska.

První z nich se zrodil jako součást konzervativního světonázoru a je spjat s rozšířenou kritikou kapitalistické industrializace, vedenou z aristokratických a starý systém obhajujících pozic. Druhý odpovídá prospektivně orientované buržoazní ideologii, schvalující a zdůvodňující ideje kapitalistického vývoje. Konečně třetí se objevuje jako výraz tužeb proletariátu a předzvěst socialistické společnosti.

Přínos filozofie pro tvorbu obecné teorie tělesné kultury

Interdisciplinární charakter zkoumání tělesné kultury, hledajícího svůj základ ve vědách biologických, lékařských, společenských i technických, je dnes všeobecně uznáván. Zároveň však dozrává přesvědčení, že vědy o tělesné kultuře nemohou představovat jen mechanický doplněk dílčích zjištění, založených na použití metod a hledisek charakteristických pro jednotlivé vědy o člověku, společnosti a její kultuře, ale, že je třeba postupně vytvořit poměrně samostatnou a zároveň o speciální disciplínu opřenou teorií tělesné kultury. Novodobá teorie tělesné kultury, hledající své místo mezi současnými vědami, musí precizovat svůj vztah k filozofii a také určit povahu vzájemných vazeb a závislostí.

Ukažme pouze hypoteticky na ty obory filozofie, z nichž podle našeho názoru budou muset teoretikové tělesné kultury čerpat inspiraci a argumenty zdůvodňující jejich vlastní stanovisko.

1. Ontologická problematika.

Pojetí lidského světa jako skutečnosti nacházející se v neustálém pohybu a změně je východiskem pro osvojení si dialektického a vývojového hlediska při zkoumání člověka a jeho výtvorů. Toto pojetí současně postihuje vazbu a vzájemné působení mezi člověkem jako druhem a vnějším světem v jeho kosmickém i pozemském rozměru. V důsledku této poznávací perspektivy se rýsuje možnost komplexní interpretace a analýzy člověka jako výtvoru a zároveň „sluhy i pána“ přírody, získávajícího svoji identitu na jedné straně díky zachovávaní organické jednoty

s přírodou a na druhé straně díky vytvoření odlišných, svěbytných vlastností.

2. Antropologická problematika.

Jak plyne z toho, co jsme uvedli, téměř každé zjištění z oblasti teorie lidské existence, spojené se zkoumanou problematikou, vede k člověku a jeho vztahu k přírodě, společnosti, kultuře i k němu samému. Člověk ve své fylogenezi a ontogenezi, člověk jako integrovaná biopsychická a zároveň společenská a kulturní bytost, to jsou základní kategorie pro vybudování kostry obecné teorie tělesné kultury. Pojítkem vážícím k sobě různé části a aspekty této tematické oblasti je pak kategorie osobnosti v nejobecnějším smyslu slova. Je současně vhodným teoretickým zázemím pro filozofii a sociologii tělesné kultury.

3. Teoretickopoznávací a metodologická problematika.

Obecné ontologické a teoretickopoznávací teze marxistické filozofie je třeba přijmout jako metodologické direktivy pro vědecký postup při zkoumání tělesné kultury. Filozofii zprostředkované poznání pravidel, forem a zákonitostí myšlení představuje z tohoto hlediska nezbytnou pomoc při vytváření teoretických schémat, myšlenkových struktur, pravidel výzkumného postupu i zásad tvorby základních kategorií v teorii tělesné kultury. Kromě toho velmi důležitý problém představuje obecná problematika vzájemné podmíněnosti psychických a somatických procesů.

Počátky sociologické reflexe tělesné kultury

V devatenáctém a dvacátém století usku-tečněná emancipace sociologie jako vědecké disciplíny vedla i k řadě pokusů zaměřených na precizaci zvláštního pojmání tělesné kultury právě v sociologických kategoriích. Již na počátku našeho století se tak vytvořilo přesvědčení o potřebě odlišení sociologické interpretace tělesné kultury a především sportu od filozofických pojetí. Byly to však pokusy prováděné jen fragmentárně, na okraji jiných analytických studií, které se týkaly problematiky společnosti a kultury chápáné v obecném smyslu [Loy, Kenyon 1969: 1–4].

Vedle těchto pokusů (jimiž se ještě budeme zabývat dále) se až do padesátých let našeho století široce rozvíjela diskuse o tělesné výchově, sportu, rekreaci a turistice jakožto o svěbytných sociálně kulturních fenoménech, získávajících na významu hlavně v souvislosti se společensko-civilizačními přeměnami. Rozvíjela se jako integrální součást úsilí v osvětlení problému geneze, struktury a funkce kultury v civilizačních a národních přeměnách i ve změnách společenského řádu [Młodzikowski 1970; Krawczyk 1970; Lasiewicz 1971].

Charakteristickým rysem této reflexe byla její bezprostřední vazba na praxi pedagogů, lékařů, hygieniků, činitelů v oblasti sociální práce a politiky, novinářů a publicistů, tvůrců a popularizátorů kultury. Proto v ní často dominovaly hodnotící, emocionálně zbarvené soudy, popularizované formou esejů, referátů, publicistických článků, polemik, programových prohlášení apod.

Tento publicistický a vědeckopublicistický proud diskuse by bylo jen těžko možné zařadit do tradice v plném slova smyslu sociologické. Byla to spíše sociální reflexe mající bezprostřední vazbu na praktickou činnost a sloužící především cílům bezprostředně utilitárním. Nesmírně zajímavé náměty v tomto směru můžeme nalézt v tvorbě teoretiků tělesné výchovy,⁵ kteří — jako například v Polsku Henryk Jordan, Eugeniusz Piasecki, Władysław Osmolski a Jerzy Michałowicz — měli ambice vytvořit teorii tělesné kultury, která by byla nejen nástrojem praktické činnosti, ale měla zároveň i poměrně autonomní charakter [Krawczyk 1970: 350–358].

Naznačené prvky sociální vědy o tělesné kultuře nenabývaly však až do padesátých let (až na určité výjimky, k nimž se ještě vrátíme) plně specifické podoby. Fungovaly spíše jako integrální část teorie tělesné výchovy, tvořící tehdy již poměrně ucelené systémy. Tento stav věcí trval — jak jsme již uvedli — do konce padesátých let.

Podmínky, které přinesl lidově demokratický řád a především vytvoření nové sociálně třídní struktury i nových mocensko-politických struktur, vytvoření socialistických společenských vztahů, včlenění dosud separatisticky orientovaných lokálních společností do rychle se integrujících národních společenství, postupující industrializace a urbanizace, pronikání socialistického vědomí a marxistické metodologie do společenských věd — to vše ovlivňovalo formování nového teoretického modelu tělesné kultury. Vypracování nového pojetí tělesné kultury a sportu bylo, tak jako v předchozí epoše, doprovázeno zpočátku proudem sociální publicistiky, která však nezanikla ani poté, co se objevily koncepce a publikace s vědeckými a teoretickými ambicemi. Naopak dále zesílila a rozšířila se v podobě publikací a vystoupení specifikujičích politiku v oblasti tělesné kultury. Proud sociální publicistiky představoval v mnoha případech impuls pro realizaci pozdějších různě orientovaných teoretických i empirických, popisných i analytických výzkumů problematiky tělesné kultury a sportu.

Emancipace sociologického aspektu

Jestliže společenská a pedagogická problematika tělesné výchovy dětí a mládeže získala pozornost obyvatelstva již v systémech tělesné výchovy devatenáctého století, pak teoretická reflexe sportu v podstatě začíná v našem století. Na počátku šlo téměř výlučně o formulaci hodnotících a normativních soudů, vycházejících buď z konzervativně aristokratických intelektuálních kruhů, nebo z kruhů diametrálně protikladných, tj. socialistických, buržoazně liberálních či demokratických. Liberální a demokratický proud byl spjat především se zkušenostmi olympijského hnutí a teoretickým a publicistickým dílem jeho tvůrce a propagátora Pierra de Coubertina.

Na vazbu, která spojuje sporty, hry a zábavy s různými jevy společenského života, upozorňovali známí sociologové přelomu devatenáctého a dvacátého století, jako například Georg Simmel, Max Weber,

⁵ Máme zde na mysli systémy tělesné výchovy vytvořené v devatenáctém století v některých evropských zemích (zejména švédský, německý, an-

glický, francouzský a český). Přes velké zatížení filozoficko-sociálními myšlenkami měly výrazně praktický charakter.

Thorstein Veblen a William G. Sumner. Zabývali se sportem v rámci kategorií obecné teorie společnosti a její kultury, tj. spíše okrajově a v souvislosti se studiem jiných sociologických problémů. Také v meziválečném období se objevila řada prací tohoto typu – vzpomeňme například na známé názory Lewise Mumforda, Johanna Huizingy a Floriana Znanieckého. Bylo to svěbytné pokračování prvních zkušeností, na jejichž základě byl sport a jiné formy pohybové rekreace zkoumány ne v izolaci od ostatních sociálně kulturních jevů, nýbrž naopak: v jejich rámci nebo spolu s nimi. Pozitivní na těchto přístupech bylo to, že vylučovaly nebezpečí izolovaného, povrchního a dílčího pohledu, tj. rysů charakteristických pro některá současná pojetí. Kromě toho se vyvarovaly zjednodušujícího empirismu, omezujícího se pouze na registraci a popis sledovaných faktů, a jejich zkoumání vycházelo z předem vytvořené sítě pojmů a postulované teoreticko-metodologické koncepcce.

Jak se ukazuje, byla to nejcharakterističtější vlastnost uvedených prací, které si zachovávají trvalou hodnotu i pro současné společenské vědy o sportu. Jejich ideologické a světonázorové postoje implikovaly však nadměrné rozpracování hodnotících, pro sport nejčastěji nepříznivých soudů.⁶

Tato poslední poznámka se týká především osob, které patřily k proudu kritizujícímu masovou kulturu nebo byly pod jeho silným vlivem. Uvedme tu jako příklad Steinitzerovu práci *Sport und Kultur* [1910], vášnivou diskusi vedenou v roce 1911 pod stejným heslem na stránkách časopisu „Ruch“ nebo článek George E. Howarda *Social Psychology of the Spectator*, kde byly formulovány všechny snad podstatné námitky, s nimiž se setkával sport provozovaný pro publikum. Z tohoto zázemí vznikla bezpochyby i první *Sociologie sportu* Heinze Risseho z roku 1921.

Rozmach empirických výzkumů sportovní problematiky se datuje teprve od šedesátých let našeho století. Výzkumy se

však v tomto období často rozvíjely bez ohledu na přínos předchozího, převážně teoretického období. Tuto skutečnost je možno připsat tomu, že mezi prvními iniciátory poválečné sociologie sportu byli většinou badatelé nepocházející z okruhu profesionálních sociologů nebo představitelů jiných společenských věd, kteří se nepovažovali za dědice sociologické tradice v této oblasti. Navíc krajně empirická tendence panující v sociologických výzkumech na Západě, a zejména v USA, nepřála návratu k výsledkům analytické sociologie.

V Polsku i v jiných socialistických zemích pak všeobecný odklon od zkušeností buržoazní sociologie napomáhal spíše tomu, že sociologické aspekty byly zkoumány v rámci jiných vědních disciplín. V socialistických zemích se sport stal nadlouho především předmětem zájmu historiků sportu a tělesné kultury, kteří ve svých studiích odhalili také mnohostranné souvislosti sportu s jinými oblastmi společenského života.

Spojení sociologického a historického aspektu bylo typické i pro první historicko-analytické propozice z šedesátých let, například knižní publikace Petera G. McIntoshe, A. Natana a Andrzeje Tyszy, v nichž je spojen vědecký a publicistický aspekt. Dokumentují, jak je pro sociology účelné využívat historický materiál, dodržovat zásadu „ad fontes“. Do tohoto okruhu prací je možné počítat i ambicióznější práce historicko-sociologické a historicko-filozofické, například Michela Buea [1968], Hanse Lenka [1964], N. J. Ponomarjova [1970] a v Polsku Andrzeje Wohla [1971], Zbigniewa Krawczyka [1970], Grzegorza Młodzikowského [1970] a Henryka Laskiewiczze [1971].

Avšak tento typ publikací neudává hlavní tón současné sociologie sportu, která zůstává především empirickou vědou a jako taková podléhá tendencím pro tyto vědy charakteristickým. Jejím hlavním rysem je dosud především preference dílčích, fragmentárních přístupů, zkoumajících různé souvislosti mezi sportem a jinými oblastmi života. Sport přestává

⁶ Kritické názory týkající se výkonového sportu jsou zvláště hojné. Jejich teoreticko-ideologická východiska jsou podobná jako u masové kultury. Je

charakteristické, že proti závodnímu sportu se vyjadřovali teoretikové patřící ke zcela protikladným světonázorovým strukturám.

být v tomto výkladu jednostranným a izolovaným jevem a nabývá závislou, proměnlivou a mnohorozměrnou povahu — proto jak při jeho popisu, tak při analýze se objevuje řada různých koncepcí, metodologických přístupů a výzkumných technik.

Svrázným dokladem této situace v současné sociologii sportu jsou první ročníky mezinárodního časopisu „*International Review of Sport Sociology*“ [Warszawa 1966–1977], redigovaného v Polsku. Domníváme se, že stati publikované na stránkách tohoto časopisu poskytují přibližnou představu o směrech a zájmových specifikách dnešních sociologů sportu. Nejčastěji analyzované problémy jsou tyto:

1. sport, mládež a výchova,
2. sport jako divácká záležitost (sportovní instituce, sportovní „hvězdy“, sportovní scéna),
3. sport a jeho role v přeměnách lokálních společností,
4. sport a procesy integrace a dezintegrace dnešních společností,
5. společenské funkce sportu v dnešní civilizaci a kultuře.

Specifikace hlavních problémových okruhů vědeckého časopisu za určité období není ještě přesvědčujícím argumentem pro tezi o disperzi současných sociologických studií o sportovní tematice, neboť časopis může publikovat dílčí studie, nevytvářející syntetický obraz celku. Analýza knižních publikací tohoto oboru v posledních letech však současně ukazuje, že jen málo z nich má větší teoretické ambice, které by odhalovaly hlubší vrstvy tohoto, dnes tak fascinujícího jevu, jakým je sport. Snad proto se také těší takové oblibě mnohotematická symposia, semináře a konference, organizované již po několikaleté *Světovou komisí sociologie sportu* i jinými vědeckými institucemi v Evropě a Americe [Lüschen 1970].

Výsledky bádání této oborové disciplíny lze charakterizovat spíše jako souhrn poznání o různých aspektech sportu. Konceptualizovaná vstupní konstrukce nové vědecké disciplíny dosud chybí. Objevující se práce z této oblasti jsou nejčastěji shromážděním materiálů (hlavně referátů) z jednotlivých konferencí, v poslední době

zpravidla konferencí monotematických, nebo také sborníky individuálních či kolektivních článků. Takový charakter mají například výběry textů *Sport, Culture and Society*, *Sport in the Socio-cultural Processes* a *Filozofia i Socjologia Kultury Fizycznej*.

Stále více však sílí potřeba nové syntézy, nové teoretické konceptualizace základní vědy o sportu a tělesné kultuře, která musí být interdisciplinární a zahrnovat i filozofický výklad skutečnosti.

Přeložil Jiří Večerník

Literatura

- Buet, A.: *Signification du Sport*. Paris 1968.
 Coubertin de P.: *Pedagogie sportive*. Paris 1919.
 Jaroszewski, M.: *Osobnost a společnost*. Praha 1975.
 Kłoskovská, A.: *Masová kultura. Kritika i obrana*. Praha 1967.
 Krawczyk, Z.: *Floriania Znanieckiego humanistyczne spojrzenie na kulture fizyczna*. In: *Studia Socjologiczne* 1967, č. 4.
 Krawczyk, Z.: *Natura — kultura — sport. Kontrowersje teoretyczne w Polsce*. Warszawa 1970.
 Krawczyk, Z.: *Filozofia i socjologia kultury fizycznej*. Warszawa 1974.
 Laskiewicz, H.: *Robotniczy ruch sportowy na terenie miedzynarodowym*. In: *Kultura Fizyczna* 1961, č. 9.
 Lenk, H.: *Werte, Ziele und Wirklichkeit der Modernen Olympionische Spiele*. Schorn-dorf 1964.
 Loy, J. W. — Kenyon, G. S.: *Sport, Culture and Society*. New York, London 1969.
 Lüschen, G.: *Kleingruppenforschung und Gruppe im Sport*. In: *Kölnner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*. Sonderheft 1966, č. 10.
 McIntosh, P.: *Sport in Society*. London 1963.
 Młodzikowski, G.: *Genealogia społeczna i klasowe funkcje sportu w latach 1860–1928*. Warszawa 1970.
 Ponomarev, N. J.: *Vozniknovenije i pervonačalnoje razvitiije fysičeskogo vospitanija*. Moskva 1970.
 Tyska, A.: *Olimpia i akademia. Szkice o humanistycznej treści sportu*. Warszawa 1970.
 Wohl, A.: *Spoleczno — historyczne podłoże sportu*. Warszawa 1971.

Резюме

Кравчик З.: К генезису социологии физкультуры и спорта

Развитие социологических исследований физкультуры стимулируется рядом новых задач,

которые выдвигают перед общественными науками общественные преобразования, характерные для перехода от капитализма к социализму, а равно и развитие индустриализации, социальные следствия которой и влияние на сферу физкультуры в разных общественных системах различно. Повышение требования к развитию физкультуры и расширение шкалы ее социальных, эстетических и биологических функций выдвигает постепенно проблему построения синтетической теории физкультуры, которая бы с марксистской точки зрения подвела итог выводам ряда научных дисциплин, в первую очередь философии, социологии и истории физкультуры.

До сих пор в исследованиях физкультуры преобладали три теоретических подхода, связанные с совершенно различными классовыми и групповыми интересами. Натуралистическая концепция примыкала к аристократической критике капиталистической индустриализации, гуманистический подход — с меллиористскими течениями среди защитников капитализма, а историко-общественный анализ с революционной, а отчасти и реформистской критикой капитализма.

Социологическая мысль лишь постепенно освобождалась от своей зависимости от публицистики, рассматривающей современное положение физкультуры с точки зрения практических задач развития физкультуры и спорта. В социологии физкультуры можно выделить три подхода, которые, однако, во многих случаях переплетаются. В трудах М. Вебера, Т. Веблена или Г. Зиммеля спорт и физкультура рассматривались в рамках широко понимаемой динамики культуры, впрочем в прямой связи с идеями олимпийского движения. Другое течение (в особенности в социалистических странах) анализировало динамику физкультуры в неразрывной связи с общей динамикой общественного развития. Исторически ориентированные исследования физкультуры и спорта мы находим в трудах МакИнтоша, А. Натана, А. Тышки и др. Третье направление представляют собой эмпирические исследования разных аспектов физкультуры, спорта и отдыха, которые пока не поддаются систематизации ни с точки зрения определяющих идей, ни единства методологии.

Поэтому потребность в новом синтезе ощущается все более остро. Такой синтез должен быть междисциплинарным и должен включать и философское обобщение проблематики физкультуры и спорта.

Summary

Krawczyk Z.: On the Genesis of the Sociology of Physical Culture and Sports

The development of sociological research into physical culture is stimulated by a num-

ber of new tasks set to the social sciences by social changes characteristic of the transition from capitalism to socialism as well as of the development of industrialization whose social consequences and impact in the area of physical culture are different in both the social formations. Increased claims laid upon the development of physical culture and on the extension of the spectrum of its social, aesthetic and biological functions gradually raise the problem of the constitution of a synthetic theory of culture summarizing the knowledge gained by a number of scientific disciplines (particularly by philosophy, sociology and the history of physical culture) from the Marxist point of view.

In the research of physical culture carried out until now, three general theoretical approaches connected with entirely different class and group interests have been prevalent: the naturalistic tendency was connected with the aristocratic criticism of capitalist industrialization, the humanistic approach with melioristic trends in the defence of capitalism, and the historical and social analysis with the revolutionary and partly also with the reformistic criticism of capitalism.

The sociological reflection of the problems of physical culture has only gradually extricated itself from its dependence upon the sources of publicity commenting on the present state of affairs from the point of view of the practical tasks of the development of sports and physical culture. In the sociology of physical culture, approximately three approaches can be discerned which, however, are permeating each other in a number of respects: in the works of M. Weber, T. Veblen and G. Simmel, sports and physical culture were considered as a part of a more generally conceived dynamics of culture — this had very much in common with the ideas of the Olympic movement. The second trend, developed mainly in socialist countries, analyzed the dynamics of physical culture in narrow connection with the general dynamics of society. Historically oriented research into problems of physical culture and sports is characteristic e.g. of the works by MacIntosh, A. Nathan, A. Tyska and other authors. The third trend is represented by empirical research into most various aspects of the development of physical culture, sports and recreation which, for the time being, defies a more clear-cut systematization both as concerns the profiling ideas and the uniform methodological conception.

An ever growing need for a new synthesis — which must necessarily be interdisciplinary and involve a philosophical explication of the problems of physical culture and sports — is making itself felt.